

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Aarnikoivu, Melina; Saarinen, Taina

Title: Epäfokus laadullisessa tutkimuksessa

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Edistyksellinen tiedeliitto, 2021

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Aarnikoivu, M., & Saarinen, T. (2021). Epäfokus laadullisessa tutkimuksessa. *Tiedepolitiikka*, 46(1), 27-39. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/102450>

Epäfokus laadullisessa tutkimuksessa

Melina Aarnikoivu ja Taina Saarinen

Tutkimusta tehdessä olisi usein tärkeää miettiä, mitä työtapamme vuoksi ehkä jää näkemättä tutkimusaiheeseemme liittyen ja onko jokin olennainen ongelma tämän vuoksi tavoittamattomissa. Melina Aarnikoivu ja Taina Saarinen pohtivat artikkelissaan tämän kaltaisia kysymyksiä epäfokuksen käsitteen kautta. He tuovat argumentoiden esiin sen, että polveileva ja hypähtelevä työskentely ei välttämättä ole tutkimuksen kohteen ymmärtämisen kannalta huono asia. Tietyin ehdoin siis viiپیylevä tutkijan työ voi tuottaa muuten saavuttamattomissa olevia tutkimustuloksia.

1 Johdanto

Vuonna 2018 tämän artikkelin toinen kirjoittaja, Saarinen, istui pohjoismaisen konferenssin pääluentosalissa odottamassa konferenssin avajaisia. Tilaisuuteen oli vielä aikaa, ja avajaisten esiintyjät olivat näyttämöllä tekemässä äänentarkastuksia. Muuten tyhjässä juhlasalissa Frida Ånnevik, yksi Norjan tunnetuimmista nykymuusikoista, aloitti muutamaan otteeseen viimeisintä hittiään, kunnes ääni saatiin kohdilleen. Näin Saarinen muistelee tilaisuutta:

Yhtäällä tunsin olevani etuoikeutettu katsoja yksityiskonsertissa, mutta samaan aikaan olin kuin tirkistelijä, koska olin kuuntelemassa musiikkia, jota ei siinä tilanteessa ollut tarkoitettu yleisölle. Mutta miksi ajattelin, että esityksen on oltava ”valmis” tai ”tarkoitettu” toistettavaksi kuulijalle jollain määrättyllä tavalla? Miksi tämä ei olisi voinut olla samalla tavoin nautittava musiikkiesitys? Minun kannaltani se oli kuitenkin yhtä lailla valmis ja nautittava, enkä enää saanutkaan uutta irti varsinaisesta virallisesta avajaisesityksestä.

Tämän kokemuksen seurauksena Saarinen aloitti tiiviini WhatsApp-keskustelun kotimaahan jääneen kollegan kanssa. He alkoivat yhdessä ihmetellä, miksi teemme tutkimuksesta niin hygiee-

nistä siivoamalla pois kaikki musiikissa niin yleiset valealut (*false starts*) ja uusintaotot? Voiko tutkimus koskaan olla ”valmis” ennen kuin sen voi esittää yleisölle? Vai onko ”hiotun” tutkimuksen taustalla sittenkin ideologinen piilo-opetus-suunnitelma (ks. McKinley & Rose, 2017, s. 3), jonka tarkoitus on toimia jonkinlaisena tutkijuiden portinvartijana: jotta tutkimus olisi *oikeaa*, jotta olisimme *oikeita* tutkijoita, meidän on lakaistava kaikki matkalla tapahtuneet vaikeudet ja epäonnistumiset maton alle. Vaikka tutkimus on ajoittain epätoivoon asti sekava prosessi, miksi tutkimusprosessien mutkat ymmärretään ongelmiksi eikä tutkimuksen olennaiseksi ominaisuudeksi? (Ennser-Kananen, Saarinen, & Sivunen, 2018).

Tässä artikkelissa tarjoamme autoetnografisen (Ellis ym., 2011; Given, 2008) katsauksen kahteen soveltavaa kielentutkimusta ja korkeakoulututkimusta yhdistelevään tutkimusprojektiin (Aarnikoivu, 2020a; Saarinen, 2020a). Molemmat projektit olivat pitkän, osittain varsin fokuksetoman ja rönsyilevän prosessin tulosta. Näiden kahden katsauksen avulla reflektioimme sitä, miten projektit saivat alkunsa, miten ne etenivät ja miten niiden ydin kirkastui vasta useiden kollegoiden kanssa käytyjen keskusteluiden, prokrastinoinnin ja muuttuneiden suunnitelmien jälkeen–molem-

missa tapauksissa lähempänä tutkimusprosessin loppua kuin sen alkua. Tunnistamme toki, että myös fokuksella on tarkoituksensa laadullisen tutkimusprosessin joissain vaiheissa.

Tässä artikkelissa tavoitteenamme on kuitenkin käsitteellistää *epäfokusta* laadullisessa tutkimuksessa; tuoda läpinäkyvyyttä tutkimusprosessin epälineaarisuuteen, epävarmuuteen ja ajoittaiseen sekavuuteen. Tämä artikkeli tarjoaa menetelmällisen tarttumapinnan ja keskustelunavauksen niille laadullisia menetelmiä hyödyntäville tutkijoille, jotka haluavat tarttua laajojen, monimutkaisten ilmiöiden ratkaisemiseen, mutta eivät vielä tiedä, mistä lähteä liikkeelle ja millaisia kysymyksiä tarkalleen ottaen kysyä.

Aloitamme problematisoimalla tutkimuskysymysten ja menetelmien roolia tutkimuksen teossa käyden läpi aiempaa aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Tämän jälkeen selostamme lyhyesti tässä artikkelissa käytetyn menetelmän, autoetnografian ja sen, miten toteutimme analyysin. Menetelmäosiota seuraa kaksi reflektiota, jotka molemmat perustuvat vuonna 2020 päätyneisiin tutkimusprojekteihin. Artikkelin viimeisessä osiossa tuomme nämä reflektiot yhteen pohtimalla sitä, miten tutkimuksen fokus tai epäfokus vaikuttaa tutkimusprosessien kulkuun ja mahdollisesti jopa tutkimusrahoitukseen ja päätöksentekoon.

”Missä tutkimuskysymyksiä ovat?” Hyvän tutkimuksen tutut ja turvalliset rakennuspalikat

Jo kandidaatin- ja maisterintutkintovaiheessa tulevat tutkijat opetetaan ajattelemaan siten, että tutkimuksessa pitää keskittyä, fokusoida, luoda tarkat ja tiiviit tutkimuskysymykset ja etsiä niihin vastaukset sopivin menetelmin: että tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimusprosessia (Bryman, 2007). Tämä ajattelu usein jatkuu myös jat-

ko-opinnoissa, ja tutkimuskysymykset ja niiden muotoiluun liittyvät seikat löytyvätkin useiden suomalaisten yliopistojen väitöskirjojen arviointikriteereistä (ks. esim. Helsingin yliopisto, 2020; Jyväskylän yliopisto, 2019). Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan väitöskirjojen ja lisensiaatintöiden arviointikriteereissä arvosanan 5 kohdalle on kirjattu: ”Tutkimuskysymykset on johdettu ansiokkaasti tutkimusongelmista, niiden rajaus ja muotoilu on toteutettu erinomaisesti” (s. 2). Tutkimuskysymysten tärkeän roolin vuoksi väitöskirjatutkijoita kannustetaan luomaan tutkimuskysymykset (vaikkakin alustavat) jo ensimmäistä tutkimussuunnitelmaa laadittaessa.

Tutkijalle voi muutenkin olla varsin riskialtista jättää tutkimuskysymykset pois esimerkiksi rahoitushakemuksista tai artikkeleista, sillä ilman niitä tutkimus saattaa vaikuttaa siltä, ettei sitä ole ajateltu tarkkaan tai ettei sillä olisi tarkkaa päämäärää. Esimerkiksi Suomen Akatemia mainitsee ”Akatemia-tutkijan tehtävä” -ohjesivulla tutkimuskysymykset kahdesti tutkimussuunnitelman teon yhteydessä: Tutkimuskysymykset ja/tai hypoteesi(t) on sisällytettävä tutkimushankkeen tarkoitukseen ja tavoitteisiin, ja myöhemmin ”Tutkimusaineisto (data ja materiaali), tutkimusmenetelmät ja tutkimusympäristö” -kohdassa: pyydetään selvittämään ”[k]äytettävät tutkimusmenetelmät ja miten ne edistävät tutkimuskysymyksiin vastaamista/hypoteesien todentamista tai tukevat valittua näkökulmaa” (Suomen Akatemia, 2021). Kun kyseessä on yksi arvostetuimmista tutkimusrahoituksista Suomessa, on parempi seurata tarkasti ohjeita, kuin todeta, ettei ole täysin varma, millaisia havaintoja ja kysymyksiä- ja viime kädessä tuloksia-suunnitellusta aineistosta mahdollisesti kumpuaa.

Myös erilaiset metodioppaat ja yksittäiset tutkijat painottavat usein tutkimuskysymysten tär-

VAI ONKO ”HIOTUN” TUTKIMUKSEN TAUSTALLA SITTEENKIN IDEOLOGINEN PIILO-OPETUS-SUUNNITELMA (KS. MCKINLEY & ROSE, 2017, S. 3), JONKA TARKOITUS ON TOIMIA JONKINLAISENA TUTKIJUUDEN PORTINVARTIJANA: JOTTA TUTKIMUS OLISI OIKEAA, JOTTA OLISIMME OIKEITA TUTKIJOITA, MEIDÄN ON LAKAISTAVA KAIKKI MATKALLA TAPAHTUNEET VAIKEUDET JA EPÄONNISTUMISET MATON ALLE

keyttä, joskin poikkeuksia löytyy esimerkiksi ankkuroitua teoriaa (*grounded theory*) (Bryman, 2007) tai etnografiaa tekevien tutkijoiden joukosta. Kielentutkimuksen alalla esimerkiksi Psathas (1995, s. 45) on puhunut ”motiivittomasta katselemisesta” (*unmotivated looking*) keskusteluanalyysin kontekstissa. Soveltavan kielentutkimuksen piirissä tätä problematiikkaa on aiemmin avannut McKinleyn ja Rosen menetelmäopas *Doing Research in Applied Linguistics: Realities, dilemmas and solutions* (2017), joka kyseenalaisti monia sisäistämiämme ajatuksia tutkimuksen virheiden ja uusien alkujen merkityksestä (Ennser-Kananen ym., 2018).

Kuten Bryman (2007) totesi, tällaiset näkökulmat ovat ihmis- ja yhteiskuntatieteissä kuitenkin harvinaisempia. Bryman kyseenalaistikin tutkimuskysymysten tärkeyttä painottavan näkemyksen roolin tutkimuksessa, ja tutki, kuinka pitkälle kyseinen näkemys tarjoaa deskriptiivisen tai jopa normatiivisen kuvauksen yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Hän erotti tutkimuskysymysten ja erilaisten tutkimusmenetelmien suhdetta käsittelevän haastattelututkimuksensa tulosten perusteella kaksi suuntausta: partikularistisen diskurssin (*particularistic discourse*) ja universalistisen diskurssin (*universalistic discourse*), joista ensimmäinen painotti tutkimuskysymysten tärkeyttä myöhemmin tutkimusprosessin aikana tehtyihin valintoihin liittyen (ks. myös Blaikie, 2000; Bryman, 2004; Cresswell, 2003), kun taas jälkimmäinen tuki päinvastaista. Universalistisessa diskurssissa tutkijat kertoivat tekevänsä tutkimusta siten, kuten ovat aina ennenkin tehneet, ilman, että he yhdistivät tutkimusaiheensa heti tiettyihin tutkimuskysymyksiin. Jotkut haastatelluista tutkijoista vaihtelivat näiden kahden diskurssin välillä.

Bryman (2007) totesikin, että tutkijoiden kokemukset ja näkemykset tutkimuksen tekemisestä ja tutkimuskysymysten muotoilemisesta eivät näytä vastaavan sitä yksinkertaista ja lineaarista kuvaa, jonka esimerkiksi menetelmäoppaat tut-

kimuksesta yleensä antavat (”Tutkimuskysymys → Tutkimusmenetelmät”, Bryman, 2007, s. 15), joskin valittuihin tutkimusmenetelmiin vaikuttavat myös esimerkiksi tutkimuskokemus, tutkimusala ja sen tieteelliset lehdet, rahoittajat sekä ideologiset syyt (Bryman, 2007). Bryman (2007) kysyikin, miksi niin monet tutkijat ja oppaat painottavat tutkimuskysymysten tärkeyttä. Hän ehdottaa yhdeksi syyksi normatiivisuutta eli menetelmäoppaiden halua neuvoa, millaista tutkimuksen ”on oltava”. Tällainen rationaalisuus on luultavasti houkuttelevaa monelle muutoin kovin epävarmassa tutkijan ammattissa. Ajatus on myös linjassa aiemman tutkimuksen kanssa: ”jos muut tekivät näin, kannattaa minunkin tehdä näin”. Tämä liittyy myös kvantitatiivisen ja positivistisen tutkimuksen hegemoniaan tietyissä konteksteissa. Jos havaitaan, että kvantitatiivista tutkimusta on

helpompi saada julkaistuksi, saattaa tutkija täysin kvantitatiivisen tutkimuksen sijaan valita vaikkapa mixed methods -lähestymistavan (Bryman, 2007; ks. myös Guba, 1996).

Haluammekin tässä artikkelissa haastaa nimenomaan nämä oletukset, sillä kiinnostavat ilmiöt (millä tahansa alalla) saattavat usein löytyä paljon haparoivamman prosessin kautta. Jos lukitsemme katseemme johonkin kysymyksenasetteluun liian aikaisin, meiltä saattaa jäädä huomaamatta jotain oleellista ja mahdollisesti kiinnostavaa (ks. Aarnikoivu, 2020b; Saarinen 2020b). Jonkinlaisesta epäfokuksesta on todettu olevan hyötyä esimerkiksi fokusryhmätyöskentelyssä (Franz, 2011). Franz (2011) tarkoittaa epäfokuksella ”perustavanlaatuista keskustelua aiheista, jotka eivät suoranaisesti liity projektin tavoitteisiin” (s. 1380). Hieman kuvaavampi metafora–joskaan ei määritelmä–on Pillayn (2017) ajatus fokuksesta ja epäfokuksesta eri tarkoitusta palvelevina toimintatapoina, joissa fokus tuottaa tarkasti piirtyvän kohdevalon ja epäfokus sen sijaan hakee näkökentän laitamilla tai kauempana olevaa kuvaa.

JOS LUKITSEMME KATSEEMME
JOHONKIN KYSYMYKSEN-
ASETTELUUN LIIAN AIKAISIN,
MEILTÄ SAATTAJÄÄDÄ HUOMAAMATTA JOTAIN OLEELLISTA
JA MAHDOLLISESTI KIINNOTAVAA (KS. AARNIKOIVU,
2020B; SAARINEN 2020B).

Jos katsomme tutkimuksen ulkopuolisia konteksteja, voimme myös nähdä, että epäfokusta ja ”päämäärättömyyttä” hyödynnetään erityisesti luovilla aloilla (ks. esim. Meacham, 2019; Tilley, 2019), kuten fiktion kirjoittamisessa. Esimerkiksi Stephen King kirjoitti muistelmateoksessaan *On writing: a memoir of the craft* (2000), että hän tiesi hyvin harvoin uutta kirjaa aloittaessaan, millaiseksi sen juoni lopulta muotoutuisi. Vaikka akateeminen kirjoittaminen ja tutkimuksen tekeminen eroavat fiktiivisestä kirjoittamisesta monin eri tavoin, on kyse loppujen lopuksi kuitenkin luovasta työstä (McVey, 2008). Useimmilla tutkijoilla lieneekin paljon kokemusta prokrastinoinnista, mietiskelystä ja epävarmuudesta ennen varsinaisen tutkimusaiheen kirkastumista tai kirjoittamisen aloittamista, vaikka tämän vaiheen merkityksestä ei olla välttämättä tietoisia.

Aineisto ja analyysi: epäfokus omissa kokemuksissamme

Autoetnografia on erityisesti ihmistieteissä käytetty tutkimusmenetelmä, jossa yhdistyvät etnografinen tutkimus ja kirjoittaminen ja joka yhdistää henkilökohtaisen kokemuksen kulttuuriseen, sosiaaliseen ja poliittiseen. Autoetnografiassa tutkijan elämästä ja kokemuksista tulee olennainen osa tutkittavaa ilmiötä. Autoetnografiaa voidaan pitää tutkimuksen sekä kirjoittamisen elämäkerrallisena alajana. Autoetnografiset tekstit saattavat muistuttaa perinteisten tutkimusartikkeleiden sijaan tutkimuspäiväkirjoja. Nimenomaan kirjallinen tuotos onkin yleensä autoetnografian tärkein tulos (Ellis ym., 2011). Yhdeksi syyksi autoetnografian suosion kasvamiselle epäillään sitä, mitä tutkimuksen tekemisestä ajatellaan: havaintojen ei enää katsota olevan neutraaleja tai ongelmattomia. Lisäksi valtaan ja kirjoitusprosessiin liittyvät keskustelut ovat laadullisten tutkijoiden keskuudessa yhä yleisempiä (Given, 2008; ks. myös Spry, 2001). Adamsin ja Holman Jonesin (2008) mukaan autoetnografia pitää tutkimusta poliittisena, sosiaalisesti oikeudenmukaisena ja tietoisena toimintana. Pohjimmiltaan nämä

kysymykset perustuvat epistemologian peruskysymyksiin, kuten ”miten tiedämme, mitä me tiedämme?” tai ”miten voimme väittää, että tekemämme tutkimus on validia?”

Kuten Given (2008) kuvasi, autoetnografia kykenee esittämään tietoisuuden eri kerroksia, jotka puolestaan kytkeytyvät siihen, miten tutkimukseen voidaan keskittyä, tai miten siitä voidaan siirtyä hetkeksi kauemmaksi. Tutkijan tulee siis tarkastella tutkimaansa aihetta sekä laajemmasta perspektiivistä, että sen tarkempia yksityiskohtia. Tämä prosessi vaatii tutkijalta refleksiivisyyttä ja omien motiivien tarkastelua, jotta hän pystyisi tekemään harkittuja päätöksiä tutkimusprosessin aikana. Tässä mielessä tutkija on Givenin (2008) mukaan hyvin haavoittuvainen, sillä hänen tulee tarkastella muiden ihmisten toiminnan lisäksi myös omaa toimintaansa. Tämän prosessin seurauksena tutkijan rooli tutkimuskontekstissa saattaa myös hämärtyä, mistä etnografisen tutkimuksen tekemisessä myös paljon keskustellaan (ks. esim. Atkinson ym., 2003). Näistä syistä autoetnografia sopii mielestämme erinomaisen hyvin juuri epäfokuksen käsitteellistämiseen.

Autoetnografiat saattavat erota siinä, minkä verran niistä löytyy seuraavia tasoja: ”itseys” (auto), kulttuuri (ethnos) ja prosessi (graphy) (Ellis, 2004; Reed-Danahay, 1997). Tässä artikkelissa ne ovat esillä seuraavasti:

Itseys (auto): Tämä artikkeli ei edusta sellaista autoetnografiaa, joka olisi suunniteltu sellaiseksi alusta alkaen. Sen sijaan se esittelee kaksi tapausta, joita käsittelemme nyt takautuvasti autoetnografian keinoin käsitteellistääksemme ilmiötä (epäfokusta), jonka näiden kahden tapauksen perusteella havaitsimme. Lisäksi pyrimme tuomaan esiin ”haavoittuvan” itsemme (Given, 2008, s. 48) avaamalla niitä epävarmuuksia, joita olemme tutkijoina kokeneet.

Kulttuuri (ethnos): ”Kulttuuri”, jota tässä artikkelissa käsittelemme, on tutkimuksen teon, tutkijaksi tulemisen ja tutkijana kasvamisen kulttuuri, johon sosiaalistamme hiljalleen tutkijan työtä tehdessämme (ks. esim. Anderson, 2017; Weidman & Stein, 2003).

Prosessi (graphy): Tämä artikkeli on reilun kuuden vuoden yhteistyön tulos, vaikka aikeemme kirjoittaa aiheesta kirkastui vasta muutama kuukausi sitten. Näin ollen tämä teksti edustaa sekä kahta tutkimusprosessia (*processes*) että niiden yhtenäistä tulosta (*product*), kuten autoetnografioilla on tapana (Ellis ym., 2011).

Refleksiivisyydellä ja reflektoinnilla on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa pitkä historia (May & Perry, 2014). Tässä artikkelissa reflektoinnilla on kuitenkin keskeinen rooli, ja reflektointin tulokset muodostavat artikkelin ytimen (ks. esim. Schindler & Schäfer, 2020). Aineistonamme olivat erityisesti neljä kahdenkeskistä tapaamista, joissa refleктоimme paitsi omia, aikaisempia tutkimusprosessejamme, myös niitä keskusteluja, joita olimme käyneet muiden kollegojemme kanssa niin tutkimuksellisissa kuin epämuodollisemmissakin konteksteissa. Monet niistä olimme jo aiemmin tallentaneet WhatsApp -viesteinä ja Google Docs -tiedostoina. Lisäksi keskustelimme tapaamisissamme kirjallisuudesta, joka muodostaa tämän artikkelin toisen luvun: miten olemassa oleva kirjallisuus käsittää epäfokuksen ja mitä se puolestaan ei kata, ja miten aiemmat epäfokuksen kaltaiset käsitteet ovat yhteydessä omiin kokemuksiimme. Kirjoitimme kaikki nämä havainnot ja mietteet yhteiseen dokumenttiin, jota käytimme analyysin ja tämän artikkelin pohjana.

Kolmannen tapaamisen aikana päätimme keskittyä kahteen merkittävään tutkimusprojektiin (yksi molemmilta), jotka päätimme analysoida ensin itsenäisesti epäfokuksen näkökulmasta: Minkälaisesta tilanteesta tutkimusprojektit lähtivät liikkeelle? Millaisia haasteita epäfokus aiheutti prosessin aikana? Miten selviydyimme näistä haasteista? Itsenäisen analyysin jälkeen tapasimme vielä neljännen kerran ja keskustelimme toistemme tekemistä analyyseistä. Etsimme samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, ja pohdimme analyysimme perusteella, mitä epäfokus merkitsee laajemmassa korkeakoulututkimuksen ja tutkimuksen teon kontekstissa. Näiden käsikirjoitusvaiheen neljän reflektointikierroksen jälkeen keskustelimme vielä saamiemme artikkeliarvioiden pohjalta fokuksen ja epäfokuksen

suhteesta, epäfokuksen roolista koko tutkimusprosessissa, sekä tutkimukselliseen epäfokukseen ja omaan tutkijuuteemme liittyvistä henkilökohtaisemmista kokemuksista. Esittelemme analyysin tulokset seuraavaksi.

Neksusanalyysin haastava epäfokus aloittelevalle tutkijalle (Aarnikoivu)

Kuten jo aiemmin tässä artikkelissa mainitsimme, epäfokusta painottavia tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapoja on toki jo olemassa. Esimerkiksi etnografia tai etnografiaa hyödyntävät menetelmät, kuten neksusanalyysi (ks. Scollon & Scollon, 2004), painottavat vahvasti tutkimusprosessin eri vaiheita ja prosessin kulkua tutkimuskysymysten sijaan. Tämän artikkelin ensimmäinen epäfokuksen esimerkkitapaus on tohtorikoulutusta koskeva väitöskirjaprojekti, jonka sain päätökseen syksyllä 2020. Työni tutkimusotteena oli neksusanalyysi, joka etenee kolmessa eri vaiheessa: tutkittavaan neksukseen kiinnittymisen (*engaging*), neksuksessa navigoimisen (*navigating*) ja sen muuttamisen (*changing*) avulla.

”Ensimmäisessä vaiheessa tutkija kartoittaa tutkittavan aiheen olennaiset sosiaaliset toimijat, paikat, tapahtumat sekä toiminnot, jotka vaikuttaisivat olevat keskeisimmät tutkittavan aiheen kannalta. Nämä havainnot ohjaavat neksusanalyysin toista vaihetta, navigointia, joka on neksusanalyysin ajallisesti pisin vaihe. Tärkeää tässä vaiheessa on se, että mikäli tutkija huomaa, ettei jokin hänen kartoittamistaan tekijöistä vaikutaakaan olennaiselta, hän ottaa askeleen taakse päin ja arvioi kokonaisuutta uudelleen (engl. zoom in vs. zoom out). Tällä tavalla tutkija ei ikään kuin jää jumiin tiettyyn toimijaryhmään tai toimintoon. Tämä puolestaan auttaa neksusanalyysin viimeistä vaihetta, muutosta: Tutkija ei pelkää tutki ja raportoi, vaan pyrkii myös omalla toiminnallaan tuomaan muutosta havaitsemiinsa epäkohtiin. (Aarnikoivu, 2020a, s. 110–111).”

Neksusanalyysissä siis *kartoitetaan, navigoidaan, otetaan askeleita taaksepäin, arvioidaan uudelleen ja pyritään tuomaan muutosta*. Kaikki

näistä ovat varsin aktiivisia, analyttisiä toimintoja, jotka kuuluvat lähes mihin tahansa muutokseen pyrkivään humanistiseen tai yhteiskuntatieteelliseen tutkimusperinteeseen. Omassa työssäni näitä toimintoja ei kuitenkaan ohjannut ennalta määritelty kysymyspatteristo, vaan sen sijaan lähtökohtanani oli empiirinen kiinnostus tohtorikoulutusta kohtaan. Neksusanalyysin päämääränä onkin-etukäteen määriteltyihin kysymyksiin vastaamisen sijasta–esittää uusia kysymyksiä ja tuoda muutosta valittuun tutkimusongelmaan tai -ilmiöön, mikä omassa työssäni tarkoitti havaitsemiani tohtorikoulutuksen epäkohtia.

Neksusanalyysiin voi toki toisinaan sisällyttää tutkimuskysymyksiä. Tärkeää on kuitenkin se, missä vaiheessa kysymykset muotoillaan ja miten kysymykset vaikuttavat tuloksiin. Esimerkiksi yhtä väitöskirja-artikkeliani (ks. Aarnikoivu & Saarinen, 2020) varten muotoilimme kaksi tutkimuskysymystä. Ennen kysymysten muotoilua olimme kuitenkin käyneet aineistoa läpi useaan kertaan erilaisista näkökulmista, pohtien sitä, mistä aineistossa oikeastaan oli kyse. Alun perin suunnitelmalla oli ollut tarkastella sitä, millaista sosiaalista toimintaa väitöskirjatutkijoille järjestetyissä kirjoitustapaamisissa oli. Loppujen lopuksi totesimme kuitenkin, että kirjoitustoiminnan ja tohtorikoulutuksen kannalta mielenkiintoisinta oli se, mitä tapaamisissa ei tapahtunut tai kuka niihin ei osallistunut erinäisistä teknologisista tai kieleen liittyvistä ongelmista johtuen. Tämä ei olisi ollut mahdollista ilman tutkimusongelman jalostumista ja pitkäjänteistä pohdintaa.

Neksusanalyysin sisäänrakennetusta epäfokuksesta huolimatta muistan väitöskirjaprosessini aikana painiskelevani ”tutkimuskysymysongelman” kanssa usein. Etenkin väitöskirjani alussa, kun esittelin alustavaa tutkimussuunnitelmaani kollegoilleni, useat heistä ihmettelivät, miksei minulla ole tutkimuskysymyksiä. Sama ihmettely jatkui myös konferensseissa

ja joidenkin artikkelieni vertaisarvioijakommenteissa. Tästä syystä aloin ajatella, että tutkimuksessani oli jotakin ”väärää”: se ei ollut tarpeeksi hyvin mietittyä tai suunniteltua. Siispä aloin lisätä keinotekoiset tutkimuskysymykset esitelmieni sekä rahoitushakemuksiin, sillä muuten rahoitus—tai mahdollisesti jopa koko tiedekunnan tohtoriopinto-oikeus—olisi luultavasti jäänyt saamatta. Tämä antoi itselleni luvan kuvitella, että tutkimukseni eteni siten kuin tutkimuksen muka kuuluu edetä: systemaattisesti ja tarkkojen tutkimuskysymysten ohjaamana.

Loppujen lopuksi en kuitenkaan lisännyt tutkimuskysymyksiä kuin yhteen väitöskirja-artikkeliin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö väitöskirja-artikkeleilla tai yhteenvedolla olisi ollut tavoitteita tai että niistä olisi puuttunut argumentti.

TOTESIN SYSTEMAATTISEN JA KATTAVAN ANALYYSIN SYNTYVÄN SEN SIJAAN NEKSUSANALYYSIN TEOREETTISISTA JA MENETELMÄLLISISTÄ KÄSITTEISTÄ, JOIDEN AVULLA ”TUTKIJA NIIN SANOTUSTI SUKELTAA TUTKITTAVAN ILMION PINNAN ALLE, JA HAVAINNOI, MITÄ POHJASTA ON NOUSEMASSA PINNALLE. MIKÄLI VESI MUUTTUU LIIAN SAMEAKSI, VOI TUTKIJA PIIPAHTAA VÄLILLÄ PINNALLA HAUKKAAMASSA HAPPEA, KOOTA AJATUKSENSA, JA SUKELTAA SITTEN UUDESTAAN.” (AARNIKOIVU, 2020C, S. 36.).

Tutkimuskysymysten puuttuminen ei siis tarkoita sitä, etteikö tutkimuksella haluttaisi saavuttaa jotakin tai tarjota lukijoille sekä päätöksentekijöille uutta, arvokasta tutkimustietoa. Tästä huolimatta vielä väitöskirjan yhteenvedon esitarkastusvaiheenkin aikana olin epävarma siitä, voiko väitöskirja tosiaan olla sisältämättä tutkimuskysymyksiä. Väitöskirjan lopullisen version palauttaessani ja väitellessäni elokuussa 2020 olin kuitenkin varma päätöksestäni: Lektiossa selitin avoimesti, ettei tutkimukseeni sisältynyt tarkkoja tutkimuskysymyksiä, vaan sen sijaan olin lähtenyt keräämään aineistoa avoimin mielin

ja ilman ennakkoluuloja siitä, mitä löytäisin. Totesin systemaattisen ja kattavan analyysin syntyvän sen sijaan neksusanalyysin teoreettisista ja menetelmällisistä käsitteistä, joiden avulla ”tutkija niin sanotusti sukeltaa tutkittavan ilmiön pinnan alle, ja havainnoi, mitä pohjasta on nousemassa pinnalle. Mikäli vesi muuttuu liian sameaksi, voi tutkija piipahtaa välillä pinnalla haukkaamassa happea, koota ajatuksensa, ja sukeltaa sitten uudestaan.” (Aarnikoivu, 2020c, s. 36.).

Eräs tärkeimmistä syistä sekä epävarmuuden sie-tämiseksi että hyväksymiseksi oli luultavasti se, että myös molemmat väitöskirjaohjaajani hyväksyivät tapani tehdä tutkimusta. Ilman tätä hyväksyntää ”tutkimuskysymyskapinani” olisi tuskin ollut mahdollista. Ohjaajani (tämän artikkelin toinen kirjoittaja) muistelee myös itse olleensa helpottunut, kun väitöskirjani esitarkastajat (väitösprosessin muina portinvartijoina) hyväksyivät lähestymistapani. Tämän helpotuksen lisäksi jonkinlaisena epäfokuksen hyväksymisen kulminaationa voisi myös pitää väitöskaronkkaani ja erään professorin karonkkapuhetta. Hän oli yksi heistä, jotka muutamia vuosia aiemmin olivat ihmetelleet neksusanalyysiä ja sitä, ettei minulla siinä vaiheessa ollut vielä tutkimuskysymyksiä. Puheessaan professori totesi, että nyt hän vihdoin ymmärsi, mistä neksusanalyysissä ja sen fokuksettomuudessa oli kysymys. Epäfokuksen hyväksymiseen meni siis paitsi itseltäni, myös kollegoiltani viisi vuotta.

Lopputulemana en ainoastaan tarjonnut uutta tietoa eurooppalaisesta tohtorikoulutuksesta, vaan myös menetelmällisen kontribuution soveltavan kielentutkimuksen ja korkeakoulututkimuksen tutkimusaloille. Väitöskirjassani rohkaisinkin tutkijoita rohkeasti kyseenalaistamaan, mistä heidän omat tutkimuskysymyksensä tulevat ja pohtimaan sitä, mitä jää mahdollisesti huomiotta, jos tutkimuskysymykset muotoillaan liian aikaisessa vaiheessa. Nyt ohjatesani opiskelijoita ja heidän laadullisia tutkimuksiaan koitan itse painottaa sitä, että sekaisuus ja epävarmuus ovat normaaleja vaiheita tutkimuksessa.

Kielipolitiikan vaihtoehtoiset käsitteellistykset ja prokrastinaation mahdollistamat syrjäilmäykset (Saarinen)

Fokusta voi paeta paitsi tutkimuskysymysten muotoilun lykkäämisellä, myös erilaisin, katsetta toisin suuntaavien teoreettisina ja käytännöllisin lähestymistavoin. Tutkijan katse määrittää

tietysti aina kohteen, mutta samalla katseen kohdistuminen haittaa sivulle vilkuilua tai jopa estää näkemästä muita kohteita. Tarjoamme artikkelin toiseksi esimerkiksi aiheen, jossa fokus *kieleen* häiritsi pitkään kielipolitiikkaa ja kielikoulutuspolitiikkaa koskevaa tutkimustani ja ajatteluaani. Jos tutkimuksen kohteena on ollut vaikkapa kielikoulutus kunnissa, niin olin yrittänyt keskittyä kielikoulutukseen kunnissa. Tämä kuitenkin jätti tunteen, että jokin pakeni aina otettani: keskittyminen ahtaasti käsillä olevaan teemaan tuntui haittaavan aiheen moninaisten kytkösten analyysia.

Teoreettisesti esimerkiksi *vaihtoehtoiset historiat* (engl. *counterfactual histories*; ks. esim. Wenzlhuemer, 2009) ja *politiikan kontingenssin* käsitteet (Eräsaari, 2015; Kauko & Wermke, 2018) auttoivatkin minua suuntaamaan katseen uudella tavalla. Vaihtoehtoinen historiankirjoitus mahdollisti usein itsestään selvänä ja vääjäämättöminä pidettyjen historiallisten kehityskulkujen ja niiden mahdollisten seurausten tarkastelun uudella tavalla ja purkamaan historiaan usein liitettyä determinismiä. Poliitiikan kontingenssin käsite puolestaan auttoi irrottautumaan poliitisten odotusten kahleista ja ymmärtämään erilaiset vaihtoehtoiset mahdollisuudet (ks. Kauko & Wermke, 2018). Tai kuten Eräsaari (2015, s. 9) sanoi, ”[u]usi perspektiivi voi irrottaa, erottaa tai vapauttaa meidät siitä ehdollisuudesta ja sidonnaisuudesta, jolla taustaoletusten muutoksia refleктоimatta selitetään, mitä me olemme, ajattelemme ja teemme.”

Olin jo aiemmin huomannut, että akateeminen vitkastelu, *prokrastinaatio* (jota yleensä tavataan pitää lähinnä huonona tapana tutkimuksessa – se hääritsee fokusta!), saattaa ainakin kohtuullisesti sovellettuna tuottaa myös tilaisuuksia luovuuteen ja toimia eräänlaisena luovien ratkaisujen ja kiinnostavien kysymysten hautomona (Shin & Grant, 2020). Prokrastinaatio ymmärretään usein asioiden välttelynä ja ongel-

LOPPUTULEMANA EN AINOASTAAN TARJONNUT UUTTA Tietoa EUROOPPALAISESTA TOHTORIKOULUTUKSESTA, VAAN MYÖS MENETELMÄLLISEN KONTRIBUUTION SOVELTAVAN KIELENTUTKIMUKSEN JA KORKEAKOULUTUTKIMUKSEN TUTKIMUSALOILLE.

mana, johon tarjotaan parannukseksi erilaisia keinoja keskittyä. Aloin kuitenkin urheiluvallmennustauhallani ajatella, että prokrastinaatio tutkimuksessa on kuin lepo urheiluvallmennuksessa: jos väsyttää, pitää levätä, ja jos laiskottaa, pitää treenata. Vitkastelu voi siis olla haitallista, jos sitä käyttää ajattelun välttämiseen. Jos taas sen avulla siirtää katseen hetkeksi pois käsillä olevasta ongelmasta ja vapauttaa itsensä tarkastelemaan ongelmaa sivusilmällä, niin se voi tarjota uuden kuvakulman. Samalla prokrastinoidessa syntyy jonkinlainen oheistuote (ajatus, idea tai julkaisu), joka voi puolestaan johtaa uusille teille.

Tuoreessa kirjassani (Saarinen, 2020a) tavoittelin ainakin hetkellistä epäfokusta pyrkimällä kielen taakse (mistä puhumme, kun luulemme puhuvamme kielestä) ja historian taakse (miten vaihtoehdotiset tarinat auttavat meitä katkaisemaan oletukset historian vääjäämättömästä luoneesta) vaihtoehdotisten historioiden (Wenzlhuemer, 2009) ja politiikan kontingenssin käsitteen (Kauko & Wermke, 2018)

avulla. Samalla hyödynsin pitkän ajan kuluessa ja erilaisten prokrastinaatioprosessien tuloksena syntyneitä näkökulmia, joiden kytkeytymisen toisiinsa ymmärsin vasta jälkikäteen. Kollegojen (ks. esim. Ennser-Kananen, Halonen, & Saarinen, tulossa) avulla olin toki jo aiemmin oivaltanut, että kun puhumme kielestä, puhumme yleensä kuitenkin jostain muusta, kuten kielen puhujista tai yhteiskuntamme rakenteista (Halonen, 2012). Tämä on sinällään esimerkiksi sosiolinguistikassa tuttu huomio (ks. esim. Gal, 2006), mutta tämän seikan operationalisointi tutkimuksessa on huomattavasti vaikeampaa. Näiden näkökulmien (vaihtoehdotiset tarinat ja politiikat) ja toimintatapojen (näennäisesti sattumanvaraiset ja toisiinsa liittymättömät tutkimukset) yhdistäminen mahdollisti siis yritykseni vilkuilla sivusilmällä sellaisia asioita, jotka muuten olivat jääneet näky-

mättömiin. Samalla aloin vähitellen ymmärtää, miten akateemista vitkastelua ruokkinut uusien ideoiden nappaaminen lennosta kesken muiden töiden mahdollisti yllättävienkin teemojen yhteen tulemisen.

Useimmiten tällaisesta prokrastinaatiosta ja ideahyppelystä tuli kollegojen kanssa puhuttua naureskellen ja vähän hävetenkin, ja vasta vähitellen aloin nähdä sillä arvoa ajattelun rentouttajana. Kuvastaa kuitenkin hyvin akateemisen maailman hierarkioita, että epäfokuksen esille tuontia auttoi akateemisella uralla eteneminen: mitä vakiintuneemmassa asemassa olin, sitä helpompaa oli sanoa ääneen, että tutkimus ei välttämättä noudata menetelmäkeittokirjojen suoraviivaisia reseptejä.

Otan esimerkiksi kotoperäisten vähemmistökielten aseman suomalaisessa perustuslailisessa kaksikielisyydessä ja suomalaisessa kielikoulutuspolitiikassa. Saamen, romanikielen, viittomakielen tai karjalan kielen olematon asema on ollut historiallisesti helppo selittää näiden kielten huonolla asemalla kielipolitiikassa ja -lainsäädännössä. Kun näille kielille on annettu virallinen vähemmistöasema 1990- ja 2000-luvuilla, on ollut houkuttavaa ajatella, että lainsäädäntöä muuttamalla tilanne muuttuu. Vaihtoehtoinen historia, jossa vaikkapa saamen kielet tai karjala ovat saaneet vähemmistöstatuksen erilaisten historiallisten sattumusten vuoksi jo Suomen itsenäistyessä tai pian sen jälkeen osoittaa, että näiden kielten heikko asema ei viime kädessä olekaan kiinni kielten lakisääteisestä statuksesta, vaan kielen puhujien eri tavoin haavoittuvasta yhteiskunnallisesta asemasta. (Ennser-Kananen & Saarinen, tulossa.)

Tämä sinällään spekuloiiva huomio syntyi yhdistettynä erilaisiin, näennäisesti toisiinsa liittymättömiin ja aiemman vitkastelun seurauksena syntyneisiin havaintoihin kielestä, kielipoliti-

OLIN JO AIEMMIN HUOMAN-
NUT, ETTÄ AKATEEMINEN
VITKASTELU, PROKRASTINAATIO
(JOTA YLEENSÄ TAVATAAN
PITÄÄ LÄHINNÄ HUONONA
TAPANA TUTKIMUKSESSA—
SEHÄN HÄIRITSEE FOKUSTA!),
SAATTA AINAKIN KOH-
TUULLISESTI SOVELLETTUNA
TUOTTA MYÖS TILAISUUK-
SIA LUOVUUTEEN JA TOIMIA
ERÄÄNLAISENA LUOVIE-
RATKAISUJEN JA KIINNOSTA-
VIE-
N KYSYMYSTEN HAUTO-
MONA (SHIN & GRANT, 2020).

kasta ja yhteiskunnasta. Se myös auttoi ymmärtämään suomalaista perustuslaillista kaksikielisyttä uudesta näkökulmasta ja ehkä jopa hieman aiempaa paremmin. Suomen ja ruotsin perustuslaillista kansalliskieliasemaa haastavat erilaiset, näiden kielten historialliseen, poliittiseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen yhteenkietoutuneisuuteen liittyvät tekijät (Saarinen, 2020a). Nämä toisiinsa kietoutuneet diskurssit puolestaan tekevät ymmärrettäväksi sen, että molempien kansalliskieltemme ja niiden varjoon jääneiden muitten kotoperäisten ja muuttoliikkeiden seurauksena yhteiskuntaan tulleiden kielten asemat eivät ole toisiinsa nähden staattisia—yhdessä kontekstissa uhattuna näyttäytyvä kieli voi toisessa olla hegemoninen uhka muille (Ennsner-Kananen & Saarinen, tulossa). Kielipolitiikan dynaaminen ja moniulotteinen luonne konkretisoitui. Itse en kuitenkaan olisi tätä isompaa kuvaa nähnyt, elleivät hyvät kollegat olisi jossain vaiheessa kiinnostuneet erilaisten, prokrastinoidessa syntyneiden ja itselleni sekavan kuuloisten ideoiden kytköksistä ja rohkaisseet minua kirjoittamaan aiheesta lisää. Akateeminen vitkastelukin on joukkuepeliä.

Johtopäätökset: Kuinka normalisoida epäfokusta?

Mitä luultavimmin monet laadullisia tutkimusmenetelmiä hyödyntävät tutkijat voivat samastua edellä esittämiimme kokemuksiin. Emme väitäkään, että kokemamme harhailu olisi millään tavalla harvinaista. Myöskään tässä artikkelissa käsitellyt teemat, kuten ilmiölähtöisyys, kontingenssi, prokrastinaatio ja luovuus eivät ole uusia asioita tieteenteosta puhuttaessa. Kuten johdannossa totesimme, tavoittemme on sen sijaan käsitteellistä ja siten normalisoida laadullisen tutkimuksen epäfokusta. Ehdotammekin epäfokuksen käsitteellistämiseksi tutkimuskysymysettömyyttä tai tutkimuskysymysten luomisen viivyttelyä ja prokrastinaatiota. Näin haluamme kannustaa tutkijoita päästämään irti ylisystematisoidusta, linearisoidusta ja ylihygieenisestä metodologisesta ajattelusta, johon useimpia meistä kannustetaan aina yliopisto-opintojen

alusta saakka. Lisäksi haluamme rohkaista tutkijoita esittämään tutkimusprosessinsa kokonaisuina, inhimillisinä hankkeina, jotka eivät välttämättä aina toteudu suunnitellusti, mutta jotka siitä huolimatta—tai juuri siksi—opettavat meille uutta tutkimastamme ilmiöstä ja omasta tutkijuudestamme. Emme millään muotoa halua korvata fokuksintia epämääräisellä harhailulla—sekä fokukselle että epäfokukselle on paikkansa tutkimusprosesseissa. Tarkalle fokuksinnille on paikkansa vaikkapa tutkimusta viimeistellessä tai sen yhteiskunnallisia implikaatioita mietittäessä. Tutkimuksen kohdetta ja kysymyksenasettelua varten suosittelemme kuitenkin nykyistä enemmän epäfokusta, vitkastelua ja epävarmuuden sietoa.

Epäfokuksen käsitteellistäminen ja normalisointi olisi tärkeää erityisesti kahdesta syystä, jotka tulevat esille reflektioistamme. Ensinnäkin epätäydellisyys ja epävarmuuden sietäminen ja hyväksyminen olisivat tärkeitä väitöskirjantekovaiheissa, jossa nuori tutkija vasta opettelee itsenäisen tutkimuksen tekemistä ja kirjoittamista (ks. myös Burford, 2017; Morrison-Saunders ym., 2010). Kaikkeen tutkimukseen ja kaikkiin tutkimusvaiheisiin tämä ei toki sovi—hypoteesien testaaminen määrätynlaisissa tutkimusasetelmissä edellyttää hypoteesin laatimista suhteellisen aikaisessa vaiheessa. Myös eri vaiheissa tutkimusprosessia voi olla tarpeen sukkuloida joko tiukan fokuksen tai väljemmän epäfokuksen välillä. Erilaisten ongelmien häivyttämiseen oppiminen voi kuitenkin johtaa pinnalliseen ja turvallisuushakuiseen väitöstyöhön. Väitöskirjatutkijoilla tulisi olla mahdollisuus kasvaa tutkijana tilassa, jossa voisi turvallisesti viettää aikaa kokematta painetta täydellisistä tutkimuskysymyksistä tai tutkimuksen liian aikaisesta rajauksesta.

Miten sitten voisimme tukea epäfokusta teoreettisesti tai menetelmällisesti esimerkiksi tutkijankoulutuksessa, tai viestiä nuorille tutkijoille, että epävarmuus, takaiskut ja epäonnistumiset kuuluvat olennaisena osana tutkijuuteen eivätkä sinänsä edes ole ”epäonnistumisia”? Näistä teemoista tulisi keskustella tohtorikoulutuksen aikana avoimesti erilaisissa seminaareissa ja

ohjaajatapaamisissa. Mikäli näin ei tehdä, se voi aiheuttaa turhia paineita akateemisessa maailmassa, joka jo muutenkin painottaa kilpailua. Lisäksi se tapa, miten nuorille tutkijoille opetetaan tutkimuksen tekoa, kulkeutuu luultavasti eteenpäin heille, joille kyseiset nuoret tutkijat itse opettavat tutkimuksen tekoa myöhemmin.

Toiseksi väitämme, että epäfokuksesta voi myös olla empiiristä hyötyä. Mikäli tietää heti tutkimusprosessin alussa, millaista aineistoa aikoo kerätä, riskkeeraa sen, että menetelmä tai lähestymistapa on mielikuvituksen ja siten rajoittaa myös tuloksia ja uuden tiedon syntyä. Näemme nimittäin yleensä sen, mitä päätämme katsoa, jolloin se, mitä emme katso, jää näkemättä. Tästä seuraa, että päädymme uusintamaan ja ”lihotamaan” sitä, mitä olemme tienneet jo aiemmin (ks. myös Saarinen, 2020b). Epäfokuksesta voi siis olla apua myös uusien näkökulmien ja tutkimusaiheiden löytymisessä. Kuten Huutoniemi (2014) totesi, ongelmat eivät ole olemassa objektiivisesti; sen sijaan ne ovat riippuvaisia eri toimijoiden arvoista, tulkinnoista ja odotuksista.

Tieteenteon ja tiedepolitiikan kannalta vieläkin tärkeämpi kysymys lienee, mitä tutkimuksen turvallisuushakuisuus tai liian aikainen fokusointi tekevät tutkimukselle. Päädymmekö tekemään ”turvallista tutkimusta” sen sijaan, että esittäisimme aidosti rohkeita ja innovatiivisia avauksia? Miten tutkimuksen fokus-tai epäfokus—vaikuttavat lopulta siihen, kuka saa tutkimusrahoitusta tai millaisia päätöksiä yhteiskunnassamme tehdään? Onko epäfokusta suosivien tutkijoiden ylipäättään mahdollista saada tutkimusrahoitusta ilman, että he koittavat saada tutkimuksensa näyttämään päällisin puolin fokusoidulta? Samankaltaisia kriittisiä kysymyksiä tietoon, tiedontuotantoon ja sen ohjailuun liittyen ovat aiemmin esittäneet Ronkainen ym. (2014). He totesivat, että yliopistojen tiedontuotanto on vahvasti sidottu erilaisiin strategiaoh-

jelmiin, jotka edellyttävät tiedolta jonkinlaista mitattavaa hyötyä ja vaikuttavuutta, jotka ovat puolestaan sidottuja eri politiikkaohjelmiin. Kuten Ronkainen ym. (2014) kritisoivat, tämä on ongelmallista, sillä kaikkea hyötyä on mahdollista mitata ja kaikki hyöty ei myöskään välttämättä ole välitöntä. Lisäksi he huomauttivat, että tavoitteiden ja tutkimuskysymysten asettelu ovat tietoon ja tiedontuotantoon vahvasti vaikuttavia

tekijöitä: kysymmekö sellaisia kysymyksiä, joihin saatavilla oleva rahoitus kannustaa meitä saamaan vastauksia?

Ronkainen ym. (2014) esittivätkin, että yhteiskuntatieteellisen tiedon tuotannon tulisi kummuta laajemmasta tarpeesta ymmärtää tiettyä ilmiötä, ei tutkimuksen välittömästä tai mitattavasta hyödyistä. Autoetnografiamme perusteella olemme osoittaneet, että tämä on laadullisessa tutkimuksessa

paitsi mahdollista, myös jopa varsin hedelmällistä ilman aikaista tutkimuskysymyksen asettelua tai tutkimuksen fokusointia. Ehdotammekin, että erilaiset (erityisesti humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta painottavat) rahoittajat olisivat joustavampia ”tutkimuskysymysvaatimuksensa” suhteen ja hyväksyisivät myös tutkimussuunnitelmat, jotka lähestyvät tutkittavia ilmiöitä holistisemmasta näkökulmasta: mistä ilmiöstä on tarkoitus saada tarkempaa tietoa? Miksi? Miten tietoa on tarkoitus saada ja miten valitut tai suunnitellut menetelmät mahdollisesti vaikuttavat tuloksiin? Mitä tutkimus ei kykene saamaan selville? Vaikka nämä elementit kuuluvat nytkin tutkimussuunnitelmiin, tarkkojen kysymysten muotoilu ei välttämättä ole edes tarpeen, jotta tutkija voisi osoittaa suunnitelleensa tutkimustaan huolellisesti. Viimeiseksi ehdotamme, että tutkijat voisivat hyvillä mielin olla jatkuvasti tyytymättömiä siihen, mitä tekevät ja mitä he ovat saaneet selville. Tämä pitää katseen jatkuvasti liikkeessä, uusia ideoita ja ongelmia havainnoiden. ■

TIETEENTEON JA TIEDEPOLI-
TIIKAN KANNALTA VIELÄKIN
TÄRKEÄMPI KYSYMYS LIENEE,
MITÄ TUTKIMUKSEN
TURVALLISUUSHAKUISUUS TAI
LIIAN AIKAINEN FOKUSOINTI
TEKEVÄT TUTKIMUKSELLE.
PÄÄDYMMEKÖ TEKEMÄÄN
”TURVALLISTA TUTKIMUSTA”
SEN SIJAAN, ETTÄ ESITTÄI-
SIMME AIDOSTI ROHKEITA JA
INNOVATIIVISIA AVAUKSIA?

Kiitämme erityisesti dosentti, akatemiaturkija Johanna Ennser-Kanasta, dosentti, yliopistotutkija Terhi Nokkala ja muita kollegoja vuosien mittaan aiheesta käymistämme keskusteluista. Lisäksi kiitämme artikkelin kahta arvioitsijaa, jotka auttoivat meitä kirkastamaan ajatustamme.

Lähteet

- AARNIKOIVU, M. (2020a). "The best drunk decision of my life." A nexus analysis of doctoral education. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- AARNIKOIVU, M. (2020b). Studying international doctoral researchers: Nexus analysis as a mode of inquiry. *Journal of Praxis in Higher Education*, 2(2), 35–57. <https://doi.org/10.47989/kpdc82>
- AARNIKOIVU, M. (2020c). Tohtorikoulutus sosiaalisena toimintana: Miten muuttaa syvään juurtuneita rakenteita ja käytänteitä? *Lectio Praecursoria. Tiedepolitiikka*, 45(3), 34–37.
- AARNIKOIVU, M., SAARINEN, T. (2020). "Kuuluuko täältä, kuuluuko nyt": tohtoriopiskelijoiden verkkovälitteisen kirjoitusopetuksen ongelmatilanteiden neksusanalyysi. *Puhe ja kieli*, 40 (1), 41–60. <https://doi.org/10.23997/pk.95498>
- ADAMS, T. E. & HOLMAN JONES, S. (2008). Autoethnography is queer. Teoksessa N. K. Denzin, Y. S. Lincoln & L. T. Smith (toim.), *Handbook of critical and indigenous methodologies* (s. 373–390). Sage.
- ANDERSON, T. (2017). The doctoral gaze: Foreign PhD students' internal and external academic discourse socialization. *Linguistics and Education*, 37, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2016.12.001>
- ATKINSON, P., COFFEY, A., & DELAMONT, S. (2003). Key themes in qualitative research: Continuities and changes. AltaMira Press.
- BLAIKIE, N. (2000). *Designing social research*. Blackwell.
- BRYMAN, A. (2004). *Social research methods* (2. painos). Oxford University Press.
- BRYMAN, A. (2007). The Research Question in Social Research: What is its Role? *International Journal of Social Research Methodology*, 10(1), 5–20. <https://doi.org/10.1080/13645570600655282>
- BURFORD, J. (2017). Not writing, and giving 'zero-f**ks' about it: Queer(y)ing doctoral 'failure'. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 38(4), 473–484. <https://doi.org/10.1080/01596306.2015.1105788>
- CRESWELL, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2. painos). Sage.
- ELLIS, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. AltaMira Press.
- ELLIS, C., ADAMS, T., & BOCHNER, A. P. (2011). Autoethnography: An overview. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 12(1).
- ENNSER-KANANEN, J., SAARINEN, T., & SIVUNEN, N. (2018). It's not messy but it's not clean either: Reviewing and discussing an Applied Linguistics textbook through a research ethics lens. *Apples: Journal of Applied Language Studies*, 12 (1), 71–76. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201805302919>
- ENNSER-KANANEN, J. & SAARINEN, T. (tulossa) Challenging constitutional bilingualism with "What if...": Counterfactual histories and at-risk minorities in Finland. In C. Cunningham & C. J. Hall (toim.) *Vulnerabilities, Challenges and Risks in Applied Linguistics*. Bristol: Multilingual Matters (tulossa syyskuussa 2021).
- ENNSER-KANANEN, J., HALONEN, M. & SAARINEN, T. (tulossa) "Come join us and lose your accent!" Accent modification courses as hierarchisation of international students. *Journal of International Students* 11 (2). <https://doi.org/10.32674/jis.v11i2.1640> (tulossa toukokuussa 2021).
- ERÄSAARI, R. (2015). Kontingenssin käsite. *Tieteessä Tapahtuu*, 33(5), 9–14.
- FRANZ, N. K. (2011). The Unfocused Focus Group: Benefit or Bane? *The Qualitative Report*, 16(5), 1380–1388.
- GAL, S. (2006). *Language, Its Stakes, and Its Effects*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0020>
- GIVEN, L. (Toim.). (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412963909>

- GUBA, E. G. (1996). What happened to me on the road to Damascus. Teoksessa L. Heshuhuis & K. Ballard (Eds.), *From positivism and interpretivism and beyond: Tales of transformation in educational and social research* (s. 43–49). Teachers College Press.
- HALONEN, M. (2012). Rikkinäisiä ja likaisia. *Kieli-ideologiset prosessit kielen tutkimuksen diskursseissa*. *Virittäjä*, 116(3), 443–462. <https://journal.fi/virit-taja/article/view/7163>
- HELSINGIN YLIOPISTO. (n.d.). Ohjeet väitöskirjan tarkastamiseen. Haettu 4.1.2021. <https://www.helsinki.fi/fi/humanistinen-tiedekunta/tutkimus/tohtorikoulutus/ohjeet-vaitoskirjan-tarkastamiseen>
- HUUTONIEMI, K. (2014). Kestävyys, poikkitieteellisyys ja tietämisen monimutkaisuus – heuristiikka avuksi? *Tiedepolitiikka*, 1(39), 27–36.
- JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO. (2019). Väitöskirjojen ja lisen-siaatintöiden arvioinnin kriteerit. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/tutkimus/tohtorikoulutus/vaittelijanopas/hytk-vaitoskirjan-arvioinnin-kriteerit.pdf>
- KAUKO, J., & WERMKE, W. (2018). The Contingent Sense-Making of Contingency: Epistemologies of Change in Comparative Education. *Comparative Education Review*, 62(2), 157–177. <https://doi.org/10.1086/696819>
- KING, S. (2000). *On writing: A memoir of the craft*. Scribner.
- MAY, T., & PERRY, B. (2014). Reflexivity and the Practice of Qualitative Research. In U. Flick (Ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446282243>
- MCKINLEY, J., & ROSE, H. (Toim.). (2017). *Doing Research in Applied Linguistics: Realities, Dilemmas, and Solutions*. Routledge.
- MCVEX, D. (2008). Why all writing is creative writing. *Innovations in Education and Teaching International*, 45(3), 289–294. <https://doi.org/10.1080/14703290802176204>
- MEACHAM, W. (2019, May 21). This might be a terrible idea: Why bad ideas are good for design. <https://uxdesign.cc/this-might-be-a-terrible-idea-why-bad-ideas-are-good-for-design-ae5ce50f6dab>
- MORRISON-SAUNDERS, A., MOORE, S.A., HUGHES, M., & NEWSOME, D. (2010) Coming to terms with research practice - Riding the emotional rollercoaster of doctoral research studies. Teoksessa Thomson, P. & Walker, M., (toim.) *The Routledge doctoral student's companion: getting to grips with research in education and the social sciences*. Routledge.
- PILLAY, S. (2017). *Think Less Learn More: Unlock the power of the unfocused mind*. Faber.
- PSATHAS, G. (1995). *Conversation analysis*. SAGE.
- REED-DANAHAY, D. (Toim.). (1997). *Auto/ethnography: Rewriting the self and the social*. Berg.
- RONKAINEN, S., SUIKKANEN, A., & KUNNARI, M. (2014). Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa R. Muhonen & H.-M. Puuska (toim.) *Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Vastapaino*, 87–118.
- SAARINEN, T. (2020a). Higher Education, Language and New Nationalism in Finland: Recycled Histories. *Palgrave Macmillan*.
- SAARINEN, T. (2020b). Korkeakoulututkimukselliset (harha)polut uhkana ja mahdollisuutena. *Tiedepolitiikka*, 45 (4), 53–54. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/100667>
- SCHINDLER, L., & SCHÄFER, H. (2021). Practices of Writing in Ethnographic Work. *Journal of Contemporary Ethnography*, 50(1), 11–32. <https://doi.org/10.1177/0891241620923396>
- SCOLLON, R., & SCOLLON, S. B. K. (2004). *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Routledge.
- SHIN, J., & GRANT, A. M. (2020). When Putting Work Off Pays Off: The Curvilinear Relationship Between Procrastination and Creativity. *Academy of Management Journal*, amj.2018.1471. <https://doi.org/10.5465/amj.2018.1471>
- SPRY, T. (2001). Performing Autoethnography: An Embodied Methodological Praxis. *Qualitative Inquiry*, 7(6), 706–732. <https://doi.org/10.1177/107780040100700605>
- SUOMEN AKATEMIA. (2021). Tutkimussuunnitelman rakenne – Akatemiatutkijan tehtävä. Haettu 26.1.2021. <https://www.aka.fi/tutkimusrahoitus/hae-rahoitusta/nain-haet-rahoitusta/ohjehakemisto/tutkimussuunnitelma/tutkimussuunnitelman-rakenne-akatemiatutkijan-tehtava/>
- TILLEY, J. (2019, 4. lokakuuta). Good Ideas Start With Bad Ones. <https://ministryaccelerator.org/good-ideas-start-with-bad-ones-7f9a8797271b>
- WEIDMAN, J. C., & STEIN, E. L. (2003). Socialization of Doctoral Students to Academic Norms. *Research*

in Higher Education, 44(6), 641–656. <https://doi.org/10.1023/A:1026123508335>
WENZLHUEMER, R. (2009). Counterfactual thinking as

a scientific method. Historical Social Research, 34(2), 27–54. <https://doi.org/10.12759/HSR.34.2009.2.27-56>